

APIE KEIKSMAŽODŽIŲ VERTIMĄ IŠ ITALŲ KALBOS Į LIETUVIŲ KALBĄ

I. CALVINO ROMANO *VORŲ LIZDŲ TAKAIS* KEIKSMAŽODŽIŲ VERTIMO ANALIZĖ

RASA KLIOŠTORAITYTĖ, LINA SPURGEVIČIŪTĖ

Vilniaus universitetas
Filologijos fakultetas
Vertimo studijų katedra
rasadp@gmail.com
linaspur@yahoo.com

Šio straipsnio tyrimo objektas – keiksmožodžių vertimas iš italų kalbos į lietuvių kalbą. Straipsnyje analizuojami grasinimai ir plūstamojo pobūdžio keiksmi, jų prasmė ir semantinis stiprumas tekste originalo kalba, gilinamasi, kaip šie leksiniai vienetai perteikiami lietuvių kalba, mėginama nustatyti, kokie jų perteikimo būdai pasirenkami dažniausiai. Visi pavyzdžiai surinkti iš Italo Calvino romano *Il sentiero dei nidi di ragno* ir jo vertimo į lietuvių kalbą (*Vorų lizdų takais*, iš italų kalbos vertė Lina Spurgevičiūtė).

Literatūros kūriniuose vartojamų keiksmožodžių vertimas yra vienas iš vertėjo meistriskumą išbandančių ir įrodančių dalykų. Apie keiksmožodžių vertimą diskutuojama daug, bet lietuvių kalba šia tema yra vos keli straipsniai (Balčiūnienė 2006; Kazijevaitė, Mikutytė 2004). Siekiant bent iš dalies užpildyti šią spragą kaip straipsnio tyrimo objektas pasirinktas keiksmožodžių vertimas iš italų kalbos į lietuvių kalbą. Straipsnio tikslas – išnagrinėti originalo tekste vartojamus keiksmožodžius, jų prasmę ir semantinį stiprumą, išanalizuoti, kaip keiksmožodžiai perteikiami verčiant iš italų kalbos į lietuvių kalbą, nustatyti, kokie jų perteikimo būdai pasirenkami dažniausiai. Visi pavyzdžiai surinkti iš Italo Calvino romano *Il sentiero dei nidi di ragno* ir jo vertimo į lietuvių kalbą (*Vorų lizdų takais*, iš italų kalbos vertė Lina Spurgevičiūtė).

Prieš pradėdami pavyzdžių analizę paaiškinsime, kaip keiksmožodis suprantamas šiame straipsnyje, nes skirtinguose teoriniuose šaltiniuose pateikiamos skirtingos jo apibrėžtys. Lietuvių leksikologijoje keiksmožodžiu (arba keiksmu) vadinamas baramasis žodis, kuriuo išreiškiamas neigiamas kalbėtojo santykis su pašnekovu. Keiksmožodžiai priskiriami emotyvams, t. y. žodžiams, kurių reikšmei būdinga emocinė konotacija. Taip pat pabrėžiama, kad keiksmožodžiu išreiškiamas ne tik kalbėtojo santykis su pavadinamu dalyku, bet ir kalbančiųjų tarpusavio santykiai, taip pat įvertinama pati bendravimo situacija (Jakaitienė 2010, 161–163). Be to, keiksmas apibrėžiamas kaip „formulinio pobūdžio nepasitenkinimo reiškinys ar pikto kam nors lėmimas, susidedąs iš žodžių, turinčių demonišką, šventvagišką, obscenišką ar šiaip įžeidžiamą reikšmę“

(Balys 1957, 327–328). Leonardas Sauka nurodo, jog keiksmi gali būti ir „komiški, nepretenduojantys į magiją“ (Sauka 1998, 141). Taip pat tyrinėtojai pažymi, kad keiksmi – tai neatskiriami gimtosios kalbos palydovai, galintys reikšti tam tikrą sąvoką ir iš dalies priklausyti žargonui (Zaikauskas 2007, 7), dažnai tai neapgalvota reagavimo forma. Keiksmi klasifikuojami įvairiai. Kazys Grigas juos skirsto į: a) prakeiksmus, b) plūstamojo pobūdžio keiksmus ir c) nepiktus linkėjimus (Grigas 1968, 66). Irena Balčiūnienė keiksmus klasifikuoja šitaip: a) prakeiksmi; b) užkeikimai; c) plūstamojo pobūdžio keiksmi; d) grasinimai; e) pasiuntimai; f) šventvagystės, burnojimas prieš Dievą (Balčiūnienė 2006). Lyginant italų leksikologijoje paplitusią keiksmažodžio apibrėžtį su lietuviškąja matyti skirtumai: italų lingvistai keiksmažodžiu laiko vulgarų, nepadurų, įžeidų asmens ar visuomenės atžvilgiu leksikos vienetą (De Mauro 2000, 2816; Devoto, Oli 2007, 2979), o lietuvių kalbos keiksmažodis ne visada turi vulgarumo atspalvį (Jakaitienė 2010, 161). Italų kalbos keiksmi dažniausiai skirstomi į tris grupes: a) šventvagystės, b) asmens įžeidimus ir c) plūstamojo pobūdžio keiksmus. Italų leksikologų darbuose pabrėžiama, kad keiksmi šiandienėje italų leksikoje yra labai įprasti, vartojami kaip pradinę vulgaraus įžeidimo prasmę praradusi tam tikra priežodžių rūšis, kartais jie net įgauna teigiamą konotaciją (Grassi, Tartaglione 1985, 103). Tyrėjai taip pat pabrėžia, kad italų kalboje ypač gausu sodrių keiksmų ir verčiant į kitas kalbas dažnai sunku rasti tinkamus jų atitikmenis (Moster 2002, 3).

Analizuojamame tekste gausiausios keiksmažodžių grupės – grasinimai ir plūstamojo pobūdžio keiksmi. „Grasinimu dažniausiai gąsdinama, tarsi žadamas koks nors smurtas ar susidorojimas, ne visada ketinant šį pažadą įvykdyti“ (Balčiūnienė, 2006). Plūstamojo pobūdžio keiksmais laikomi tokie keiksmi, kuriais „išliejamas pasipiktinimas ar atsikertama įžeidimu, bet nelinkima pikto“ (Balčiūnienė 2006). Šie leksiniai vienetai padeda atskleisti pagrindinių romano veikėjų – partizanų – charakterius, jų santykius, perteikti partizanų gyvenimo karo metais Italijoje atmosferą ir kt.

Dauguma romano grasinimų kuriamas ūmaus ir šiurkštaus būdo partizano iš Kalabrijos, pravarde Kunigaikštis, paveikslas (originalo tekste grasinimai vartojami Kalabrijos regiono dialektu, todėl ir vertime pasirinkta dialektinė kalba – šiuo atveju lietuvių šiaurės žemaičių telšiškių tarmė). Kitus grasinimus, keikdama pagrindinį kūrinio herojų Piną, vartoja viena iš veikėjų. Grasinimais romane taikliai perteikiami partizanų ir paprastų miestiečių šnekamosios kalbos ypatumai, pavyzdžiui:

<p>1) Duca, davanti al ghigno di Pin, rimane come ipnotizzato (...). – Io vi spacchi i corni (...) – dice tra i denti (145).</p>	<p>Kunigaikštis, pašiepiamas Pino, sustingsta lyg užhipnotizuotas (...). – Aš jūms ragos aplaužyso (...) ... – košia pro dantis (146).</p>
<p>2) E Duca che non sa stare allo scherzo gli corre dietro col pistolone austriaco puntato, urlando: – (...) Io ti rompi i corni! (80)</p>	<p>Kunigaikštis nesupranta juokų, bėga paskui Piną, atstatęs didelį austrišką pistoletą, ir šaukia: – (...) Aš tavėi ragos apdaužyso! (105)</p>

Grasinimai 1) „*io vi spacchi i corni*“ ir 2) „*io ti rompi i corni*“ turi bendrą vardiklį – daiktavardį *corno* („ragas“). Šiuo atveju keiksmas nesujęs su būdvardžio *cornuto* („raguotas“) konotacija – *ragai* šiuose grasinimuose reiškia pasipūtimą, išsišokimą; frazeologizmas *rompere la corna* reiškia „ką mušti ar žeminti, ypač pasipūtėlius, pamokyti“ (Devoto, Oli 2007, 683). Verčiant šiuos grasinimus pasirinkti semantiškai visiškai atitinkantys lietuvių frazeologiniai grasinimai, nes it. *spaccare* ir *rompere* yra sinonimai, reiškiantys ko nors niokojimą: „kapoti, skaldyti, daužyti“ (Garzanti). *Didžiajame lietuvių kalbos žodyne* nurodoma: „*ragùs apdaužyti* sutramdyti užsispyrimą, nulenkti (...), *ragùs (rageliùs) laužyti (aplaužyti, nulaužyti, sulaužyti, nulaužti)* suvaldyti, nugalėti, sutramdyti, įveikti užsispyrimą, puikybę (...)“ (LKŽ). Italų ir lietuvių kultūrose tokie grasinimai yra įprasti, savaime jie nėra labai stiprūs, bet įvairiuose kontekstuose jų įžeidumo laipsnis gali būti įvairus: 1) „*io vi spacchi i corni*“ romane yra silpnesnio semantinio svorio, juo išreiškiamas nepasitenkinimas ir įsiūtis; 2) „*io ti rompi i corni*“ prilygsta gąsdinimui nužudyti, bet tai lemia ne paties keiksmo semantika, o veiksmo situacija.

Kai kuriuose grasinimuose minimos žmogaus kūno dalys, pavyzdžiui:

3) – <i>Io vi spacchi i corni, io vi sfondo i culi</i> – dice tra i denti (145).	– Aš jums ragos aplaužyso, ąš jūms šėknas išspardyso ... – košia pro dantis (146).
--	---

Grasinime 3) „*io vi sfondi i culi*“ minimas *culo* („užpakalis“). Tokiu grasinimu gąsdinama kūno dalį sužaloti įvairiais negatyvios konotacijos veiksmais, pvz., it. *sfondare* – „pramušti, pralaužti“. Pasirinktas šio grasinimo atitikmuo lietuvių kalba yra gana nesenas, bet šnekamojoje lietuvių kalboje jau vartojamas posakis *šiknas išspardyti*: išlaikoma ta pati kaip ir originale kūno dalis (lietuvių kalbos bendrinį daiktavardį *užpakalis* keičiant labiau keiksmui tinkančiu *šikna*) ir skausmą sukeltantį veiksmažodį *išspardyti*, reiškiantis veiksmą. Šis grasinimas nei italų, nei lietuvių kultūrose nėra nei per daug vulgarus, nei labai semantiškai stiprus (šiuo atžvilgiu jis panašus į grasinimą 1) „*io vi spacchi i corni*“).

Grasinimas 4) „*io ti sgozzi i panci*“ yra stiprus keiksmas:

4) <i>Duca mette mano al pistolone austriaco: – Io ti sgozzi i panci!</i> – grida (146).	Kunigaikštis uždeda ranką ant austriško pistoleto (...): – Aš tavėi žarnas paleiso! (146)
--	---

Romane juo išreiškiamas didelis pyktis, įniršis, žadama susidoroti. Šį keiksmažodį būtų galima versti ir pažodžiui: *ąš tau pilvą perrėšiu*; vertime pasirinktas daug sodresnis jo atitikmuo *žarnas paleisti*. Posakis *žarnas paleisti*, kaip grasinimas nužudyti ar stipriai sužaloti, yra plačiai žinomas ir vartojamas visoje Lietuvoje (LKŽ; FŽ 2001, 585). Šis grasinimas savo forma yra sinonimiškas konstrukcijai 5) „*io ti tagli i budelli*“, bet pastaruoju keiksmu kūrinėje tik atsikertama į pašaipą:

5) – A me piacerebbe che bussassi tu e che avessi Duca alle calcagna con un coltellaccio, che dice: io ti taglio i budelli! (87)	– Aš norėčiau, kad belstumeisi tu, o Kunigaikštis liptų tau ant kulnų su peiliukščiu ir šauktų: aš tavo žarnas varnoms nunešiu! (109)
---	--

Grasinimui 5) „*io ti tagli i budelli*“ parenkamas frazeologinio keiksmo atitikmuo „*aš tavo žarnas varnoms nunešiu*“ (FŽ 2001, 400).

Panašaus semantinio stiprumo yra ir grasinimas „*me ne batti i balli*“:

6) – Me ne bbatti i balli! (80)	– Sok monėi kiaušus! (146)
--	-----------------------------------

Italų keiksmų visumoje konstrukcijos su daiktavardžiu *palla* (vulg. „sėklidžių kapšelis“), kaip ir apskritai konstrukcijos su vyriškų lytinių organų pavadinimais, yra ypač dažnos. Lietuvių kalboje tokių keiksmažodžių daug mažiau, įvairių tokio pobūdžio keiksmų nusižiūrėta iš kitų, ypač rusų ir anglų kalbų. Verčiant romaną *Vorų lizdų takais* pastaraisiais ištekliais nebuvo naudotasi dėl akivaizdaus istorinių periodų koloritų neatitikimo. Pakankamai vulgariu ir sodriu grasinimu 6) „*me ne bbatti i balli*“ kūrinyje įspėjama dėl besibaigiančios kantrybės. Vertime pasirinktas dabartinėje šnekamojoje lietuvių kalboje vartojamas posakis *sukti kiaušus*, reiškiantis „nervinti, vesti iš kantrybės“, nes semantiškai ir vulgarumo atžvilgiu jis gana tiksliai išreiškia grasinimo „*me ne batti i balli*“ konotaciją.

Bendrinei italų kalbos leksikai priklauso veikėjos prostitutės ištarti grasinimai „*questa poi me la paghi*“ ir „*manca poco e mi rovinì*“:

7) – Non dargli retta, Rrick, non dargli retta a quel senza vergogna, – grida. Questa poi me la paghi , muso di macacco, manca poco e mi rovinì! (8)	– Netikėk juo, Fricai, netikėk tuo begėdžiu, – šaukia. – Tu man dar sumokėsi , beždžionsnuki, dar kiek ir pakliūsi tu man į rankas! (60)
--	--

Šiais keiksmiais negrasinama nužudyti ar sužaloti – jie daug abstraktesnės reikšmės, todėl ir švelnesnės neigiamos konotacijos negu aptartieji. Grasinimo „*questa poi me la paghi*“ vertimas paremtas veiksmažodžio *pagare* perkeltine reikšme „atlyginti, atsilyginti“ (Devoto, Oli 2007, 1912). Tikslus šio veiksmažodžio atitikmuo lietuvių kalba *mokėti* taip pat turi tokią netiesioginę reikšmę: „mokėti (...) atsilyginti koku veiksmu už kieno padarytą veiksmą“ (LKŽ). Grasinimas išverstas tiksliai atitikmeniu „*tu man dar sumokėsi*“. Grasinimo „*manca poco e mi rovinì*“ dominantė yra griovimo veiksmą reiškiantis veiksmažodis *rovinare*. Pažodinis vertimas (lt. „dar kiek ir mane sugriausi“) neperteiktų originalo prasmės, todėl verčiant parinktas grasinimas *pakliūti į rankas*, jis lietuvių kalboje yra įprastas.

Kaip minėjome, romane gausu ir plūstamojo pobūdžio keiksmų. Dalis jų yra gyvūnų vardai arba vienas keiksmo sudėtinių sandų yra gyvūną žymintis daiktavardis. Pavyzdžiui, moteriškosios giminės daiktavardžio *cagna* pirmoji reikšmė yra „kalė, šuns

patelė“ (Devolo, Oli 2007, 401). Perkeltinė šio daiktavardžio reikšmė įvardija „laisvo elgesio moterį“ (Devoto, Ogljo 2007, 401). Lietuvių kalbos daiktavardis *kalė* taip pat turi menkinamąjį atspalvį: „kalė (...) liežuvininkė moteris (...)“ (LKŽ), o dėl užsienio kalbų įtakos ir lietuvių kalboje šis gyvūno pavadinimas jau vartojamas *pasileidėlės* reikšme. Romane *Vorų lizdų takais* šiuo plūstamojo pobūdžio keiksmožodžiu įžeidžiama moteris 8); asmenų grupė, apeliuojant į giminystės ryšius, 9); ar asmenys apskritai 10):

8) – Dicevo, – riprende a gridare Giglia, – che per colpa tua (...). – Cagna! – fa Mancino. – Cagna! (65)	– Sakiau: tu kaltas, – vėl šaukia Lilė (...). – Kalė , – rėkia Kairiarankis. – Kalė! (96)
9) – Porci! – grida Pin, scoppiano a piangere. – Cornuti! Cagne! (149)	– Paršai! – rėkia Pinas ir pratrūksta raudoti. – Galvijau! Kalės išperos! (148)
10) – Bastardi, figli di quella cagna impastata di vostra madre vacca sporca lurida puttana! (22)	– Benkartai, aprietos kalės vaikai, jūsų motinos – prakeiktos mėšlinos keکشės! (58)

Pavyzdyje 8) moteris įžeidžiama apeliuojant į jos neištikimybę vyrui. Verčiant pasirinktas tiesioginis atitikmuo *kalė*, kuris tiek romane, tiek šiandienėje šnekamojoje lietuvių kalboje jau suvokiamas ne *liežuvautojos*, o *pasileidėlės* reikšme. Pavyzdyje 9) daiktavardžio daugiskaita rodo, jog keiksmu bendrai pavadinami abiejų lyčių asmenys, kuriems taikomas šis plūstamojo pobūdžio daiktavardis. Lietuvių kalba *kale* vadinamos išskirtinai moterys, todėl verčiant pasirinkta apskritai žmones apibūdinanti konstrukcija *kalės išperos* („išpera (...) nevykėlis, išgama“ (LKŽ)).

Pavyzdį 10) „*figlio di quella cagna impastata di vostra madre vacca sporca lurida puttana*“ dėl jo ilgumo verta išanalizuoti atskirais semantiniais segmentais: „*figlio di quella cagna impastata*“ yra pažymimieji žodžiai, *madre* – pažyminys, išplėstas daiktavardžiais *vacca sporca lurida puttana*. Daiktavardis *cagna* žodžių junginyje 9) „*figli di quella cagna impastata*“ yra vulgarus įžeidimas, nes apeliuojama į norimų įžeisti asmenų motinas, kurios vadinamos *kalėmis*, t. y., kaip ir atveju 8), *pasileidėlėmis*. Konstrukcija *figlio di cagna* (lt. „kalės vaikas“) dėl kitų kalbų įtakos jau įsigali ir lietuvių keiksmų sistemoje; romane ji dar sustiprinama pažyminiu *impastato*, reiškiančiu „užsikrėtusį maru, sifiliu ar venerine liga“ (Devoto, Oli 2007, 1318). Pastarąjį pažyminį verčiant į lietuvių kalbą pasirinktas šnekamojoje lietuvių kalboje vartojamas posakis *aprietas šuo, aprieta kalė*, nes kiti galimi atitikmenys būtų tik neutralūs žodžių junginiai: *maru apsikrėtęs, venerine liga sergantis* ir pan. Antrasis sudėtinio keiksmožodžio sandas „*di madre vacca sporca lurida puttana*“ taip pat įžeidžia keikiamus asmenis. Daiktavardžiu *vacca* visų pirma pavadinamas gyvulys *karvė*, taip pat „lengvo elgesio moteris, prostitutė, stora ir apsileidusi moteris“ (Garzanti; Devoto, Oli 2007, 3025). Lietuvių kalboje šio gyvulio pavadinimas taip pat gali virsti keiksmu: „*kárvė* (...) nevikrus žmogus ar gyvulys“ (LKŽ). Nors šio keiksmo neigijama konotacija švelni, jis pasirinktas verčiant, nes su itališku keiksmu lietuviškąjį

sieja bendras bruožas – dėmesys moters negrąžtumui, be to, visas sudėtinis keiksmas yra labai vulgarus. Reikėtų pridurti, jog keiksmų daryba sujungiant du daiktavardžius be prielinksnių italų kalbai yra būdinga. Prie daiktavardžio *vacca* jungiamas kitas daiktavardis *puttana*, kuriuo pavadinama *prostitutė*, vartojamas kaip vulgarus asmens, ypač moters, įžeidimas (Devoto, Oli 2007, 2200). Tokios pačios konotacijos yra lietuvių kalbos *kekšė*, *paleistuvė*, slavizmas *kurva*, šie daiktavardžiai yra sinonimiški. Verčiant pasirinktas daiktavardis *kekšė*, nes jis yra itin paplitęs dabartinėje šnekamojoje lietuvių kalboje. Prie pažymimojo žodžio *puttana* jungiami du būdvardžiai *sporca* ir *lurida*, kurie šiuo atveju yra sinonimiški, nes *sporco* reiškia „purvinas“, o *lurido* – „šlykščiai nešvarus“ (Devoto, Oli 2007, 1580). Keiksme šie būdvardžiai vartojami perkeltine reikšme, pabrėžiant ne paviršinę nešvarą, o moralinį aspektą, todėl ir verčiant būdvardį *sporca* buvo parinktas atitikmuo *prakeikta*, o stipresnės konotacijos *lurida* – būdvardis *mėšlina*.

Kitas labai dažnai italų kalboje keikiantis vartojamas gyvūno pavadinimas yra *porco*, juo įvardijami gyvuliai *paršas*, *kiaulė*, taip pat „godus, purvinas, tingus žmogus“ [Devoto, Oli, 2007, 2091]. Lietuvių kalbos leksikoje daiktavardžiai *paršas* ir *kiaulė* turi panašių neigiamų konotacijų: šitaip vadinami „nemandagūs, neišauklėti, nešvarūs žmonės“ (LKŽ). Romane *Vorų lizdų takais* šie keiksmas vartojami bendresne prasme, kaip neigiamų jausmų prasiveržimas:

11) – Egoista porco ! – dice Giglia, – per colpa tua...! (64)	– Parše savimyla, – nenusileidžia Lilė, – per tave... (95).
12) Duca sputa con forza toccando la pistola austriaca: – Carabinieri canagli bastardi porchi ! – dice tra i denti (98).	Kunigaikštis riebiai nusispauna, sugniauždamas austriškąjį pistoletą: – Karabinieriai yra šunys, niekšai, kiaulės ! – iškošia pro dantis (116).

Verčiant daiktavardžiai *paršas* ir *kiaulė* yra vartojami sinonimiškai kaip bendro pobūdžio įžeidimai.

Plūstamojo pobūdžio keiksmažodžiai *macacco* ir *muso di macacco* yra labiau juokaujamesiems nei įžeidžiamiesiems:

13) – Pin! Macacco ! Muso brutto! – gli grida qualche donna (4).	– Pinai! Beždžione ! Bjaurus snuki! – šaukia jam kelios moterys (57).
14) – Pin muso di macacco ! Ti si seccasse la voce in gola, una volta! (3)	– Pinai, beždžionsnuki ! Kad tau liežuvis vieną kartą nudžiūtų! (57)

Daiktavardžiu *macaco* italų kalboje vadinamas „juokingai kvailas neišmanėlis, žioplys“ (Devoto, Oli 2007, 1583). Lietuvių onomastikoje pravarde *beždžionė* nepiktai pašiepiamas „beždžioniško veido“ žmogus (Butkus 1995, 296). Atsižvelgus į juokaujamesį keiksmo pobūdį, keiksmažodis *macacco* išverstas daiktavardžiu 13) *beždžionė*, o žodžių junginys *muso di macacco*, pajuokiantis negražų asmens veidą, išverstas 14) *beždžionsnuki*.

Plūstamojo pobūdžio keiksmo 15) „*faccia di porcospino*“ pagrindinis sandas yra daiktavardis *porcospino*, reiškiantis „dygliakiaulė“ arba „ežė“ (Devoto, Oli 2007, 2091). Visa konstrukcija šaipomasi iš negražaus asmens veido (šis keiksmas yra sinonimiškas konstrukcijoms „*muso di macacco* ir *muso brutto*“). Lietuvių kalboje gyvūno pavadinimas *ežys* nėra keiksmažodis. Sudurtinis daiktavardis *dygliakiaulė* yra labai neįprastas lietuvių keiksmų sistemoje, neturi jokių konotacijų (LKŽ). Vertime pasirinktas sudurtinis daiktavardis *kiauliasnukis*, kuriuo pavadinamas „nešvarus, murzinas žmogus“ arba „kas kišasi kur nereikia, nepraustaburnis, begėdis“ (LKŽ):

15) – Faccia di porcospino! – gli fa Zena il Lungo (81).	– Kiauliasnuki tu! – atkerta Ilgšis Zenas (106).
---	---

Žodžių junginio „*faccia di porcospino*“ pažymimasis žodis *faccia* (lt. „veidas“) italų kalboje yra neutralus daiktavardis. Antrasis sudurtinio keiksmažodžio *kiauliasnukis* sandas *snukis*, kuriuo niekinamai vadinamas žmogaus veidas, turi neigiamą konotaciją – lietuvių keiksmų sistemoje neutralus daiktavardis *veidas* skambėtų neįprastai.

Romane yra ir kontekstinių keiksmažodžių, pvz., *trochista*, *opportunistista*, *traditrice*, *sporca mensevica*. Jie visi susiję su komunizmo ideologija. *Trochista* menkinamai pavadinamas virėjas Kairiarankis. Šis daiktavardis atlieka ir pravardės funkciją, bet dialoge ištariamam norint įžeisti ir atsikirsti:

16) – Te l’avevo detto: trochista , ecco quel che sei: trochista! (65)	– Jau sakiau, trockininkas , va, kas esi, trockininkas! (96)
--	--

Priesagos vedinys *trochista* pasidarytas iš tikrinio daiktavardžio Trockis. Levas Trockis buvo mokslinio socializmo pradininkas ir aršus jo gynėjas, bet dėl „savo radikalizmo bei nuomonių skirtumo konfliktavo su Leninu ir kitais komunistų vadais“ (Morozovienė 2000, 114–115). Komunizmo ideologijoje jis niekinamas: tad tikrinis daiktavardis romane virsta keiksmu.

Daiktavardžiais *opportunistista*, *traditrice* ir žodžių junginių *sporca mensevica* Kairiarankis atsikirdamas pavadina savo žmoną:

17) – Te l’avevo detto: trochista, ecco quel che sei: trochista! – Opportunistista! Traditrice! Sporca mensevica! (65)	– Jau sakiau, trockininkas, va, kas esi, trockininkas! – Opportunistė! Išdavikė! Prakeikta menševikė! (96)
--	--

Visi šie daiktavardžiai yra susiję su komunizmo ideologijoje smerkiamais reiškiniais: oportunistu, išdavyste ir menševikais. Verčiant pasirinkti tiesioginiai atitikmenys: *oportunistė*, *išdavikė*, *menševikė*. Būdvardžio ir daiktavardžio junginio *sporca mensevica* pažyminys *sporca* praranda savo tiesioginę reikšmę „purvina, nešvari“ ir tampa pažymimojo žodžio neigiamos konotacijos stipriklis, todėl kaip atitikmuo parinktas lietuvių keiksmams būdingas būdvardis *prakeiktas*.

Dūriniai *mangiasapone* šiaurės italai menkinamai vadina pietų italus (Garzanti). Keiksmas kilęs iš anekdoto, pašiepiančio pietų italus kaip ne itin pažangius, šis anekdotas pasakojamas ir romane *Vorų lizdų takais*:

18) Anche tu, Pascà, m'han detto che è successo proprio al tuo paese. Sì, che Garibaldi ci ha portato il sapone e i tuoi paesani se lo son mangiato. Mangiasapone , Pascà, mondoboi, lo sapete quando costa il sapone? (4)	Tu irgi, Paskai, man sakė, kad tai nutiko kaip tik tavo kaime. Aha, sklido gandai, kad Garibaldis ten atvežė muilo, o tavo kraštiečiai iš pietų jį suvalgė. Muilaedi Paskai, velniai rautų, žinot, kiek kainuoja muilas? (57)
---	--

Šį keiksmą galima laikyti realija, neegzistuojančia kitose kultūrose. Vertime dūrinys *mangiasapone* išverstas sudurtiniu daiktavardžiu *muilaėdys*: išlaikomas pašaipus tonas ir neigiama konotacija.

Daiktavardžiu *bastardo* pavadinamas nesantuokinis vaikas (Devoto, Oli 2007, 293); lietuvių keiksmų sistemoje tikslus jo semantinis atitikmuo yra daiktavardis *benkartas*. Romane *Vorų lizdų takais* šiuo keiksmažodžiu vienu atveju siekiama nurodyti socialinį statusą 19), kitu – norima tiesiog įžeisti 20). Pastarasis keiksmas romane vartojamas sinonimiškai su bendresnės reikšmės daiktavardžiu *canaglia*, kuriuo įvardijami „nenau-dėliai, niekšai“ (Garzanti):

19) – Bastardi , figli di quella cagna impestata di vostra madre vacca sporca lurida puttana! (22)	– Benkartai , aprietos kalės vaikai, jūsų motinos – prakeiktos mėšlinos keکشės! (58)
20) – Carabinieri canagli bastardi porchi! – dice tra i denti (98).	– Karabinieriai yra šunys, niekšai , kiaulės! – iš-košia pro dantis (116).

Atsižvelgus į sakinio semantiką ir kontekstą, keiksmas *bastardo* išverstas daiktavardžiais *benkartas* 19) ir *niekšas* 20). Keiksmas *canaglia* 20) etimologiškai kildinamas iš daiktavardžio it. *cane* – „šuo“ (Devoto, Oli 2007, 423), turinčio neigiamą konotaciją. Vertime pasirinktas daiktavardis *šunys*, nes lietuvių kalba keiksmas *šuo*, *šunys* turi neigiamą konotaciją.

Išanalizavus pavyzdžius su grasinimais ir plūstamojo pobūdžio keiksmomis tekste italų kalba ir jų vertimus į lietuvių kalbą, galima daryti tokias išvadas:

1. verčiant grasinimus iš italų kalbos į lietuvių kalbą buvo atsižvelgiama į grasinimų semantiką, įžeidimo laipsnį, kontekstinę situaciją ir lietuvių kalbos keiksmažodžių sistemą;
2. perteikiant grasinimus parinkti tie atitikmenys, kurie semantiškai sutampa su lietuvių kalbos frazeologiniais grasinimais;
3. pateikti tikslūs plūstamojo pobūdžio keiksmų ekvivalentai lietuvių kalba. Sunkiausia rasti vulgarių italų kalbos keiksmažodžių, kurių nėra lietuvių keiksmų sistemoje, atitikmenis. Verčiant plūstamojo pobūdžio keiksmus, atsižvelgta į jų vulgarumo lygmenį, semantiką ir kontekstą.

ŠALTINIAI

Calvino I. 1993. *Il sentiero dei nidi di ragno*. Milano.

Calvino I. 2010. *Vorų lizdų takais* (rankraštis).

LITERATŪRA

Balčiūnienė I. 2006. *Keiksmažodžių vertimas*. <http://www.llvs.lt>.

Balys J. 1957. Keiksmas. *Lietuvių enciklopedija*. Boston.

Devoto G. 1967. *Avviamento alla etimologia italiana. Dizionario etimologico*. Bologna.

Devoto G., Oli G. 2007. *Vocabolario della lingua italiana*. Firenze.

LKŽ: *Didysis lietuvių kalbos žodynas*. 2005. Elektroninio varianto I leidimas. <http://www.lkz.lt/>.

FŽ: *Frazeologijos žodynas*. 2010. Vilnius.

Grassi G., Tartaglione R. 1985. *Lingua italiana. Firenze*.

Garzanti: *Grande dizionario di lingua italiana*. <http://www.garzantilinguistica.it>.

Grigas K. 1968. Smulkioji lietuvių tautosaka. Keiksmas. *Lietuvių tautosaka* t. 5. Vilnius.

Ippolito M. 2006. Onomastica letteraria: percorsi traduttivi con riferimento a Harry Potter e la pietra filosofale. *Testo a Fronte*. Milano.

Jakaitienė E. 2010. *Leksikologija: studijų knyga*. Vilnius.

Kazijevaitė M., Mikutyte J. 2004. Diena, kai inteligentams buvo oficialiai leista keiktis, arba rimtos vertėjų kalbos apie keiksmažodžius. *Literatūra ir menas*, 2004-04-09, nr. 2996. www.culture.lt/lmenas.

Moster W. 2002. Una scrittura ai margini: il linguaggio giovanile e la sua deformazione ludico-sperimentale. *Altri libertini e Pao Pao e nella loro traduzione in tedesco*. Correggio.

Osimo B. 2006. *Manuale del traduttore: guida pratica con glossario*. Milano.

Pianigiani O. 2006. *Vocabolario Etimologico della Lingua Italiana*. <http://www.etimo.it/>.

Sauka L. 1998. *Lietuvių tautosaka*. Vilnius.

Zaikauskas E. 2007. *Lietuvių žargono žodynelis*. Vilnius.

ON THE TRANSLATION OF EXPLETIVES FROM ITALIAN INTO LITHUANIAN. ANALYSIS OF THE TRANSLATION OF EXPLETIVES IN ITALO CALVINO'S NOVEL IL SENTIERO DEI NIDI DI RAGNO

RASA KLIOŠTORAITYTĖ, LINA SPURGEVIČIŪTĖ

Summary

The article focuses on the problem of the translation of expletives. In particular, it examines Italian threats and expletives, their meaning and semantic force, the degree of vulgarity in the original and discusses problems of their translation into Lithuanian in an effort to establish the most common and appropriate techniques. All examples come from Italo Calvino's novel *Il sentiero dei nidi di ragno* ('The Path to the Nest of Spiders') and its Lithuanian translation *Vorų lizdų takais*. The analysis of threats and expletives as used in the original of the novel and its Lithuanian translation leads to the conclusion that the most important aspects to be taken into account in translating expletives include the semantics of threats, the degree of insult, the contextual situation and the system of expletives in the target language. In the simplest case, the translation of expletives that have full semantic equivalents in the phraseology of Lithuanian enables the translator to ensure equivalence in translation. The most difficult cases are defined by an Italian expletive having no match in the vocabulary of Lithuanian expletives.